

Karel Maier

PRIESTOROVÉ PLÁNOVANIE: TRENDY, OČAKÁVANIA, NÁDEJE V SÚVISLOSTI S AMBÍCIAMI VSTUPU ČESKEJ REPUBLIKY DO EU

Očakávania sa nemusia vyplniť, nádeje sa môžu ukázať ako naivné a samotné zmeny príliš rýchle a nepredvídateľné. Čo však zrejme možno identifikovať, je dopyt po profesii územného plánovača v súčasnosti a tiež budúcnosť tohto trendu - aký odborník sa bude môcť vo svojej profesií uplatniť.

Existujúci dopyt po profesionálnych plánovačoch v ČR sa vo všeobecnosti delí medzi:

- pracovné miesta vo verejnej územnej správe - čiže v terminológii územnoplánovacej legislatívy sú to obstarávatelia územných plánov, a druhú skupinu tvoria:
- samotní autori územných plánov - zastávajúci pozície v poradenských agentúrach a súkromných firmách ponúkajúcich spracovanie územnoplánovacej dokumentácie, poradenstvo a expertnú činnosť.

Zamestnanie v štátnej správe má dosť nízky sociálny status, čomu zodpovedá aj výška odmien v tejto sfére. To platilo nielen v bývalom systéme pred rokom 1989, ale pokračovalo aj začiatkom 90. rokov, keď územné plánovanie muselo prisluhovať ekonomickým cieľom: najprv kontrolovaných štátom a potom určovaných obchodnými záujmami. Tí, čo chceli dosiahnuť v tejto oblasti akú-takú kariéru, museli byť mimoriadne flexibilní a plniť vročivé záujmy tých, čo boli pri moci. Profesionálna kvalita ich práce bola nízka, rovnako ako aj profesionálne zloženie týchto tímov. Mnohé pozície, hlavne na lokálnej úrovni boli obsadzované ľuďmi s kvalifikáciou v ekonomike alebo stavebnictve. Nízke spoločenské uznanie spolu s nízkymi platmi prispeli k tomu, že tieto pozície mnohí považovali za provizórium, za priestupnú stanicu, kým sa nenašlo niečo „lukratívnejšie“.

Dôležitá zmena smerom k vyššiemu uznaniu úlohy plánovania sa udala v roku 1990, keď obecné zastupiteľstvá získali skutočne samosprávny charakter. V súčasnosti je zrejmý rozdiel medzi praktickým uskutočňovaním územného plánovania v mestách a obciach, ktoré neváhali so zvyšovaním kvalifikácie svojich zamestnancov a tými, ktoré tak neučinili.

Až tlak vyvíjaný obecnými zastupiteľstvami, štátom i samotnými skupinami územných pláno-

váčov v 2. polovici 90. rokov vytvoril priaznivejšiu atmosféru pre profesiu územného plánovača vo verejnej správe. Keďže personálna obmena na týchto postoch novými absolventmi môže byť len postupná, hlavný dôraz sa nevyhnutne kladie na rekvalifikáciu. V súčasnosti sa organizuje rozsiahla škála rekvalifikačných a školiacich programov, ktorých cieľom je zvýšiť stupeň vzdelanosti a rozšíriť schopnosti úradníkov. Úsilie sa vynakladá na zlepšovanie kvality a efektívnosti procedurálnych a rozhodovacích aktov, pokiaľ na zlepšovanie konkrétnych schopností sa prihlada menej. Treba povedať, že počet pracovných miest zameraných na územnoplánovacie činnosti je vo verejnej správe veľmi vysoký, a preto význam primeranej vzdelanosti nemožno zanedbať; vedľa práve tu sa rozhoduje o implementácii územných plánov. Po roku 1998, keď sa samosprávy stali zodpovednými pre plánovacie činnosti a vlastný rozvoj, bude teoreticky všetkých 6000 obcí v krajinе potrebovať vlastných plánovačov.

Odborníci zo súkromného sektoru založili usporiadanejší vzor, za ktorý súčasti vdľa existencii profesionálnych komôr. Tie boli založené začiatkom 90. rokov s cieľom, aby udržiavalia a dohliadali na profesionálnu kvalitu praktickej územnoplánovacej činnosti. Od tohto času zákony vyžadujú, aby samostatne činní územní plánovači vlastnili autorizáciu pre spracovanie územnoplánovacej dokumentácie i pre ďalšie činnosti súvisiace s územným plánovaním, ako navrhovanie územných systémov eko-ogickej stability, EIA, geodetické práce a podobne. Samozrejme, pre každý druh autorizácie je predpísané určité vzdelanie. Celkový počet odborníkov, ktorí sú autorizovaní pre výkon istých čiastkových územnoplánovacích činností závisí od druhu autorizácie, ale počet tých, ktorí sú sústavne aktívni je nízky, aspoň v porovnaní s počtom úradníkov zamestnaných vo verejnej správe. Napríklad, kým viac než 2500 odborníkov (hlavne architektov) je autorizovaných pre územné plánovanie, počet tých, ktorí územné plány aj skutočne spracúvajú, je odhadovaný na asi 250 až 300. Podľa tohto prepočtu je teda dostačujúce produkovať ročne 20-30 absolventov - niektorí z nich sa aj tak presunú do sféry

urbánnego designu, alebo (čo je však dosť zriedkavé) do verejného sektoru.

Nový fenomén strategického plánovania, ktorý sa v ČR objavil v prvej polovici 90. rokov, však tak skoro nenašiel príslušnú odozvu vo formálnom modeli vzdelávania, ani profesionálnej autorizácii. Jeho koncepcia má tendenciu kopírovať dichotómiu medzi „obstarávateľmi“ a „spracovateľmi“, ktorá je problémom v územnom plánovaní. Vzhľadom na to, že problém ekonomickej stagnácie až úpadku sa stal centrálnou témou na všetkých úrovniach verejnej správy, ekonomická dimenzia stále viac dominuje záujmom strategického plánovania. Niet divu, že ľudia, ktorí ponúkajú spracovanie strategických plánov ako recept na vyriešenie lokálnych ekonomických problémov v expresnom čase takpovediac „na kľúč“ sú vítaní úradníkmi, ktorí tento spôsob radi podporujú.

V roku 1998, po takmer celom jednom desaťročí, boli položené základy pre regionálne plánovanie. Stalo sa tak po tom, čo vláda schválila princípy regionálnej politiky ako prípravu pre vstup do EÚ. Oblastné plánovanie, ktoré sa teraz opäť dostáva na scénu, bolo zrušené v roku 1990 a pred rokom 1989 bolo dôležitým kontrolným mechanizmom ekonomickej rozvoja, vychádzajúcim priamo z centra. Pokusy znovažiť regionálne plánovanie a základnú bázu pre uskutočnenie regionálnej politiky sa začali epizodicky objavovať už od roku 1992. Nasledujúc zaužívané vzory, regionálne plánovanie nadväzuje na dimenziu ekonomickej rozvoja, izolujúc sa od environmentálnych problémov a ďalších aspektov fyzických štruktúr. Na základe tohto prehľadu možno vzhľadom k požiadavkám plánovania načrtiť tieto závery:

Legislatívou podmienené rozdelenie plánovania na „obstarávanie“ a „spracovanie“ prehľbuje prieťať medzi „byrokratmi“, ktorí majú za úlohu len „zavázať do praxe“ to, čo profesionálni územní plánovači zo súkromného sektoru navrhli. Keďže záber územného plánovania sa rozšíril z číreho fyzického plánovania na environmentálnu, sociálnu a ekonomickú dimenziu, trendy profesionálnej fragmentácie silnejú, takže dnes už žiadny expert nemôže byť schopný pokryť celý rozsah multidimenzionálneho plánovania.

Na strane ponuky však nie je nijakého špecifického, nezávislého programu vzdelávania v oblasti priestorového/územného plánovania, ktorý by ponúkali česke vyššie vzdelávacie inštitúcie. To preto, že ani dopyt nie je jasne vyjadrený a je, podobne ako vzdelávanie, roztriedtený. Väčšina odborníkov má pôvodné architektonické školenie, so špecializáciou na územné plánovanie. Tento model štúdia sa

realizuje na technických univerzitách ČVUT v Prahe a na VUT v Brne. Okrem toho, Vysoká škola ekonomická v Prahe realizuje program vzdelávania v oblasti regionálnej politiky a verejnej správy a podobné programy existujú aj na regionálnych univerzitách v Brne, Pardubiciach, Plzni, atď. Absolventi týchto vzdelávacích programov sú zdrojmi, z ktorých sa doplňujú, prípadne tvoria nové tímy v územnej verejnej správe, obvykle na vyšej než lokálnej hierarchickej úrovni.

Európska Únia už stihla dokonale preskúmať špecifická plánovacích systémov jednotlivých členských krajín. Možno očakávať, že tá istá stratégia sa bude aplikovať aj v prípade krajín, ktoré sa o vstup do EÚ zatiaľ len usilujú. Preto treba zvážiť, či Česká republika ponechá existujúcu roztriedtenú štruktúru plánovania a obnoví predrevolučný duálny model územného plánovania a regionálneho (strategického) plánovania. Z toho vyplýva záver, že akákoľvek zmena systému výučby v oblasti plánovania nemá zmysel, pokým nebude jasné, ako sa dnes roztriedtené pole samotných modelov plánovania bude ďalej vyvíjať a či sa dokáže transformovať smerom k systémom kompatibilným so štandardmi EÚ.

Na tému, čo by malo vzdelávanie v oblasti územného plánovania ponúkať, vzniklo množstvo štúdií a bolo publikovaných veľa odborných článkov. Objavovanie nekonečného množstva záujmových oblastí plánovania viedlo k hľadaniu „jadra plánovania“. Identifikácia tohto jadra má podobnú história ako hľadanie stredu Európy: tých stredov je zrejme niekoľko - všetko závisí od zvoleného uhla pohľadu.

V oboch prípadoch (jadra plánovania i stredu Európy) nie je dôležité samotné „jadro“, ale práve sieť vzájomných prepojení, ktorá formuje ich charakter. Preto ani nemá zmysel hľadať typ univerzálnej všezechŕňajúcej školy plánovania. Radšej sa treba spoľahnúť na sieť existujúcich foriem vzdelávania, pričom každá z nich sa k virtuálnemu „jadru“ blíži z iného východiskového bodu a pohľadu. Toto jadro, ktoré by malo zjednotiť profesiu plánovača, by malo pozostávať zo spoločnej doktríny a spoločného jazyka tejto profesie.

V praxi je opäť módou úsilie založiť spoľahlivú spoločnú doktrínu plánovania (Healey, Faludi, Flyvbjerg, Sandercock) - napokon, v roztriedenej postmodernej pospolitosti plánovačov už existuje niekoľko takýchto doktrín. Teda násť záujem by sa mal odražať v nejakom spoločnom univerzálnom jazyku plánovania. Všetky vzdelávacie inštitúcie, ktoré majú ambície vychovávať územných plánovačov sa

majú ambície vychovávať územných plánovačov sa zhodujú v tom, že študentov treba vybaviť komunikačnými schopnosťami:

- schopnosť získavania relevantných poznatkov výskumom i prieskumom
- transformovaním týchto poznatkov na formy relevantnej informácie
- triedenie informácií pomocou vhodných prostriedkov

Táto koncepcia vzdelávania nás vedie k skutočnému jadru vzdelávania, ktoré má predovšetkým trénovať vrodené schopnosti a povzbudiť k činnosti mozog i všetky zmysly. Je plne kompatibilná s trendmi smerujúcimi k zvýšeniu miery participácie, a výhovie aj požiadavkám zvýšenia efektívnosti.

Umenie komunikovať ako nevyhnutnosť popísal Jarvis (1994) ako:

- *rétoriku* - tvrdí (a je to do značnej miery pravda), že „hovorenie je jediné, čo má priestorový plánovač na práci“
- *mytológiu* - Jarvis cituje Godarda (1966), ktorý sa vyjadril, že plánovanie je jednou z legiend, ktoré sme si vytvorili, aby sme mohli porozumieť realite, ktorá je inak nad ľudské chápanie“
- *skicovanie* - grafická informácia je zrejme tým najspontánnejším prejavom a najkoncentrovanejšou podobou - na rozdiel od efemérnosti hovoreného slova a prílišnej abstraktnosti formulácií písaného textu
- *choreografiu* - je najlepším spôsobom, ako „skúmať priestor a pohyb v rámci jeho vlastných pravidiel“ (Mc Doagh, citovaný v Jarvisovi, 1994).

Použitá literatúra:

Mc Doagh,D. (1990) The Rise and Fall and Rise of Modern Dance. Dance Books London

Flyvbjerg,B & Richardson,T. (1998) In Search for the Dark Side of Planning Theory. In: Planning Theory Conference. Oxford Brookes

Godard,J.L. (1966) Alphaville, film script. Lorimer Books London

Healey,P. (1992) A Planner's Day. APA Journal

Healey,P. (2000) Practical Ethics for planners. In: Recent Developments in Urban and Rural Theories and New Trends in Spatial Planning. STU Bratislava

Jarvis,B (1994) The Arts of Town Planning. AESOP Congress paper

Sanderson,L. (1998) Towards Cosmopolis, chapter 4

